

Dzieci imigrantów. Nowe edukacyjne wyzwanie dla polskich szkół

Proces globalizacji (społecznej, politycznej i ekonomicznej) związany jest z mobilnością ludności. Ludzie wyjeżdżają z kraju z powodów ekonomicznych, politycznych, demograficznych, kulturowych oraz społecznych, takich jak: wojny, dyskryminacje polityczne i religijne, bezrobocie (mobilność zarobkowa), poszukiwanie lepszych warunków życia, pragnienie zapewnienia swoim dzieciom lepszej edukacji, itd. Po przystąpieniu Polski do struktur Unii Europejskiej procesy migracyjne stają się coraz bardziej dynamiczne, zarówno do, jak i z naszego kraju. Polska staje się atrakcyjna i otwarta dla imigrantów, podobnie jak i inne kraje Unii Europejskiej.

Kto to jest imigrant? Jest to osoba, która zmienia kraj pobytu – z różnych powodów, niekoniecznie związanych z prześladowaniem (definicja UNHCR), przebywa w danym kraju przez dłuższy czas na podstawie wize, karty czasowego lub stałego pobytu, ma status uchodźcy lub ubiega się o status uchodźcy, lub posiada zgodę na pobyt tolerowany. Jeżeli weźmiemy pod uwagę przyczyny wyjazdu z kraju, to możemy podzielić imigrantów na trzy grupy: uchodźcy, imigranci ekonomiczni, migranci specjaliści tj. *ekspaci* wydelegowani ze swoich macierzystych korporacji lub migrujący w ramach swobodnego przepływu pracowników w Unii Europejskiej.

Polityka migracyjna i integracyjna zajmuje jedno z priorytetowych miejsc w Unii Europejskiej. Najważniejsza kwestia związana z przyjmowaniem imigrantów to **proces integracji**, czyli proces włączania tych osób do struktur nowego społeczeństwa. W praktyce integracja polega na tym, że odmienne jednostki lub grupy, nawet przy zachowaniu swojej odmienności kulturowej, włączają się w „społeczeństwo przyjmujące”, czyli uczestniczą w różnych obszarach życia i działaniach tego społeczeństwa (*Grzymała-Kazłowska i Łodziński, 2008*). Każdy kraj docenia proces integracji, gdyż wiąże się on ze wzrostem stabilności i bezpieczeństwa danego państwa. Stąd też ukształtowanie solidnej strategii integracji społeczno-edukacyjnej staje się ważnym zadaniem społeczeństwa przyjmującego imigrantów. Ogólnie można powiedzieć, że integracja to *trudny proces zarówno dla imigrantów jak i dla krajów przyjmujących*.

Zjawisko szoku kulturowego

Imigranci, który przyjeżdżają do danego kraju, przechodzą zazwyczaj tzw. szok kulturowy. Jest to stan emocjonalnego zaburzenia, „stresu akulturacyjnego” związanego z przybyciem do odmiennego, często nieznanego środowiska kulturalnego i społecznego. Szok kulturowy manifestuje się trudnością w „odnalezieniu się” w nowym środowisku. Pojawia się konflikt kultur, norm, i tych przyniesionych z kraju pochodzenia i tych, z którymi cudzoziemiec spotyka się na co dzień w kraju przyjmującym. To konflikt na poziomie jednostki, który dotyczy różnych sytuacji w życiu codziennym i komunikacji interpersonalnej. Jeśli kultura z której cudzoziemiec pochodzi, bardzo różni się od kultury kraju do którego przyjechał, to trudności związane z adaptacją i włączaniem w nową społeczność będą większe. Szok kulturowy może być przyczyną problemów psychosomatycznych, jak: lęk, izolacja, przygnębienie, niepewność, zagubienie, problemy migrenowe, uczucie wrogości do ludzi i kraju przyjmującego, często reakcje agresywne w stosunku do otoczenia.

Wg Kalervo Oberg'a autora koncepcji szoku kulturowego, adaptacja kulturowa ma kilka faz:

- 1) „miesiąc miodowy” oznaczający fascynację nową kulturą,
- 2) „szok kulturowy” - bardziej odczuwalna staje się bariera językowa i z tym związane wrogie nastawienie do kultury, z którą cudzoziemiec się spotyka,
- 3) „ożywienie” – np. uczenie się nowego języka, radzenie sobie w różnych sytuacjach życiowych,
- 4) „dopasowanie” – akceptacja innych - nowych norm kulturowych, adaptacja i otwartość na nowe środowisko.

Zdaniem Oberg'a w zmniejszeniu lub neutralizowaniu działań szoku kulturowego, kluczową rolę odgrywa nauczenie się języka kraju przyjmującego oraz otwarte, przyjazne kontakty z ludźmi. (*Grzymała-Moszczyńska, Nowicka, 1998*)

Szkoła wobec trudności w edukacji i integracji dzieci imigrantów

W procesie integracyjnym, szkoła i inne instytucje edukacyjne mogą odegrać pozytywną rolę. Niezastąpione są w procesie włączania dzieci cudzoziemców w środowisko szkolne oraz we wspieraniu ich w osiąganiu awansu społecznego. Przede wszystkim szkoła może być ważnym środowiskiem promującym wielokulturowość i otwartość. Aktywne włączanie dzieci cudzoziemców w środowisko szkolne najlepiej osiąga się poprzez systemowe przygotowanie nauczycieli, jak i wspieranie ich w bezpośredniej pracy. Tylko odpowiednio wyedukowani w tym zakresie nauczyciele mogą pomóc dzieciom z innych kręgów kulturowych, w procesie integracji jednostki z grupą (z klasą). Świadomi zagadnienia nauczyciele są w stanie

wykształcić u uczniów (zarówno polskich jak i cudzoziemskich) oczekiwane umiejętności psychospołeczne, tak niezbędne w edukacji międzykulturowej - w uczeniu się, aby żyć wspólnie, we wzajemnym szacunku i akceptacji, poszanowaniu innych kultur i religii, w przełamywaniu stereotypów i uprzedzeń, z myślą o przeciwdziałaniu społecznemu wykluczeniu.

Wiele współczesnych krajów doświadcza trudności w edukacji i integracji dzieci z imigranckich rodzin. Nasuwa się ważne pytanie, jakie to są bariery ograniczające imigrantów w integracji społecznej, i co szkoła jako instytucja edukacyjna, która przekazuje normy i wartości potrzebne do spójności społecznej, mogłaby zrobić? Pierwsza bariera dla dzieci pochodzących z innych kręgów kulturowych, z którą się w procesie integracji i włączania w edukację spotykają, to nieznajomość lub słaba znajomość języka kraju do którego ich rodzice imigrowali, jak i nieznajomość systemu szkolnego. Jeśli znajomość języka kraju przyjmującego ma ogromne znaczenie dla procesu adaptacji dziecka, to nieznajomość języka ogranicza jego porozumienie się z rówieśnikami, i ma znaczący wpływ na jego osiągnięcia w szkole. Najczęściej cudzoziemcy w swoim domu mówią językiem ojczystym. Ponadto, jeśli rodzice cudzoziemcy nie znają języka kraju do którego imigrowali, nie są w stanie pomóc swoim dzieciom w odrabianiu lekcji. Autorzy mówią o wielu czynnikach, które mogą mieć wpływ na szkolne osiągnięcia dzieci imigrantów, jak: wsparcie rodziców, szkoły, rówieśników, społeczny i edukacyjny status rodziny, wiek dziecka, itd. *(na podstawie OECD 2006 Where immigrant students succeed)*.

Poza barierą językową, która stanowi wysoką poprzeczkę jeśli chodzi o integrację dzieci w nowym środowisku, z raportów międzynarodowych organizacji zajmujących się imigrantami i uchodźcami wynika, że w edukacji i integracji tych uczniów pojawiają się również inne trudności. Najczęściej jest to izolacja w grupie rówieśniczej, trudności w akceptacji odmienności (obustronne), niedostateczne przygotowanie nauczycieli i szkół do edukacji dzieci cudzoziemskich, brak informacji, niedostateczna wiedza co do potrzeb dzieci imigrantów, nieznajomość języka, którym dzieci posługują się, niewystarczająca znajomość innych tradycji, obyczajów. Pojawiają się też trudności z nawiązaniem kontaktu emocjonalnego z tymi dziećmi, zbieżność lub brak zbieżności oczekiwań edukacyjnych w kulturze systemu edukacyjnego oraz w kulturze dziecka, jednakowe podejście do każdego dziecka cudzoziemca niezależnie od pochodzenia, trudne relacje z rodzicami dzieci z powodu stereotypów i bariery językowej, brak motywacji ze strony uczniów-imigrantów, niskie aspiracje edukacyjne oraz trudności w nauce, trudności w przygotowaniu materiałów edukacyjnych dla nich, w organizowaniu egzaminów, itd. Chociaż problem ten nie pojawia

się w całym systemie oświaty w Polsce, to badanie ankietowe, przeprowadzone w ośrodkach doskonalenia nauczycieli przez Pracownię Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych w CMPPP, w maju i czerwcu 2009 r. potwierdziło, że podobnych trudności doświadczają nauczyciele w pracy z uczniami pochodzącymi z innych krajów i w polskich szkołach.

Liczba dzieci i młodzieży cudzoziemskiej w polskich szkołach

Jaka jest liczba dzieci i młodzieży cudzoziemskiej w polskich szkołach? Na podstawie danych Ministerstwa Edukacji Narodowej za rok szkolny 2006/2007 do polskich szkół uczęszczało 6.241.500 uczniów, z czego uczniowie-cudzoziemcy stanowili 0,06% całej populacji szkolnej. Poniższe tabele przedstawiają liczbę dzieci cudzoziemskich, które uczęszczały do polskich szkół na różnych etapach edukacji, ogółem i z podziałem na województwa w roku szkolnym 2006/2007.

Tabela 1.: Liczba uczniów-cudzoziemców w Polsce w szkołach podstawowych w roku szkolnym 2006/2007 (źródło danych: MEN)¹

Województwo	Liczba uczniów-cudzoziemców		
	Uczniowie-cudzoziemcy	W tym z kartą stałego pobytu	W tym z krajów UE
dolnośląskie	106	73	12
kujawsko-pomorskie	29	21	5
lubelskie	114	29	2
lubuskie	33	20	1
łódzkie	45	15	11
małopolskie	55	34	4
mazowieckie	961	297	139
opolskie	33	29	8
podkarpackie	37	16	1
podlaskie	247	80	2
pomorskie	59	38	20
śląskie	74	40	7

¹ Dane udostępnił Mikołaj Pawlak, doktorant w Szkole Nauk Społecznych IFiS PAN.

świętokrzyskie	18	10	1
warm.-mazurskie	25	13	2
wielkopolskie	83	51	35
zachodniopomorskie	106	33	59
Polska	2025	799	309

Jak wynika z tabeli 1, najwięcej dzieci-cudzoziemców uczyło się w szkołach podstawowych w województwie mazowieckim (961) i podlaskim (247), a najmniej w województwie świętokrzyskim, gdzie uczęszczało do szkół tylko 18 uczniów z innych krajów.

Tabela 2.: Liczba uczniów-cudzoziemców w Polsce w gimnazjach w roku szkolnym 2006/2007

Województwo	Liczba uczniów-cudzoziemców		
	Uczniowie-cudzoziemcy	W tym z kartą stałego pobytu	W tym z krajów UE
dolnośląskie	27	20	3
kujawsko-pomorskie	13	7	5
lubelskie	29	20	3
lubuskie	6	5	2
łódzkie	29	16	3
małopolskie	31	22	4
mazowieckie	326	141	47
opolskie	12	10	1
podkarpackie	24	12	0
podlaskie	35	16	2
pomorskie	28	15	4
śląskie	38	25	8
świętokrzyskie	2	2	1
warm.-mazurskie	15	9	2
wielkopolskie	18	8	6
zachodniopomorskie	24	11	6
Polska	657	339	97

Podobnie jak w szkołach podstawowych, najwięcej uczniów, którzy pochodzą z innych krajów uczyło się w roku szkolnym 2006/2007 w województwie mazowieckim (326), a najmniej w województwach lubuskim (6) i świętokrzyskim (2).

Tabela 3.: Liczba uczniów-cudzoziemców w Polsce w szkołach ponadgimnazjalnych w roku szkolnym 2006/2007

Województwo	Liczba uczniów-cudzoziemców		
	Licea ogólnokształcące	Technika i licea profilowane	Zasadnicze szkoły zawodowe
dolnośląskie	22	10	1
kujawsko-pomorskie	15	51	1
lubelskie	28	9	5
lubuskie	8	9	2
łódzkie	20	11	0
małopolskie	34	11	2
mazowieckie	175	42	2
opolskie	1	4	1
podkarpackie	10	9	1
podlaskie	12	10	0
pomorskie	31	13	1
śląskie	25	17	2
świętokrzyskie	9	3	0
warm.-mazurskie	13	2	1
wielkopolskie	22	3	0
zachodniopomorskie	16	8	3
Polska	441	212	22
Razem 675 uczniów			

Dane z tabeli 3 pokazują, że najczęściej uczniów-cudzoziemców w szkołach ponadgimnazjalnych uczyło się w województwie mazowieckim (175), a najmniej w województwach świętokrzyskim (9), lubuskim (8) oraz w opolskim, gdzie do szkoły uczęszczał tylko jeden uczeń z innego kraju. Podsumowując dane ze wszystkich tabel, w roku szkolnym 2006/2007 najczęściej dzieci cudzoziemskich uczyło się w województwie mazowieckim. Procentowo, ze wszystkich uczniów-cudzoziemców w roku szkolnym 2006/2007, aż 45% (1506 uczniów) uczęszczało do szkół w województwie mazowieckim.

Ogólnie w polskich szkołach w roku szkolnym 2006/2007 r. uczyło się 3357 uczniów-cudzoziemców. Prawie połowa z nich (1521) jest w Polsce na podstawie karty stałego pobytu, a 508 uczniów z ogólnej liczby uczniów cudzoziemskich pochodzi z krajów UE. Głównie są to dzieci specjalistów pracujących w międzynarodowych korporacjach lub migrujący w ramach swobodnego przepływu pracowników w UE. Pozostali uczniowie to dzieci, które są w Polsce na podstawie karty czasowego pobytu, mają lub ubiegają się o status uchodźcy lub są objęte innymi formami ochrony. Mając na uwadze fakt, że w dzisiejszych czasach migracja jest bardzo częsta, przypuszcza się, że odsetek uczniów w szkołach z imigranckich rodzin prawdopodobnie wzrośnie w przyszłości (*Rezolucja PE w sprawie kształcenia dzieci*

imigrantów). Liczba uczniów-cudzoziemców w polskich szkołach w roku szkolnym 2006/2007 była relatywnie mała (0,06%) w stosunku do całej populacji szkolnej i to nie jest liczba, która ma duże znaczenie lub stanowi problem dla całego systemu oświaty. Ale dla poszczególnych szkół i nauczycieli prowadzenie zajęć w jednej klasie dla uczniów, którzy pochodzą z różnych kultur, stanowi ważne edukacyjne i pedagogiczne wyzwanie. Różnice międzykulturowe prowadzą do trudności w relacjach pomiędzy uczniami oraz pomiędzy uczniami i nauczycielami. Stąd istnieje potrzeba wsparcia i „kształcenia nauczycieli w zakresie umiejętności międzykulturowych, co pomoże im radzić sobie w możliwie najskuteczniejszy sposób z różnorodnością w szkole” (*Rezolucja PE w sprawie kształcenia dzieci imigrantów*).

Bibliografia:

1. Jarosz, M. (red.) 2008. Wykluczeni. ISP PAN, Warszawa.
2. Grzymała-Kazłowska A., Łodziński S. (red.).2008. Problemy integracji imigrantów. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
3. Sielatycki, M. 2007 r. Program edukacyjny Warszawa różnorodna”. Komponent „Edukacja obcokrajowców w Warszawie” w www.ceo.org.pl/binary/file.action?id=76414
4. Grzymała-Moszczyńska, H., Nowicka, E. (red.). 1998. Goście i gospodarze. Kraków. Zakład Wydawniczy "NOMOS" rozdz. 5. Sytuacja uchodźców w literaturze psychologicznej.
5. Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 2 kwietnia 2009 r. w sprawie kształcenia dzieci imigrantów (2008/2328 (INI)). K.23.
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2009-0202&language=PL&ring=A6-2009-0125>
6. OECD 2006 Where immigrant students succeed - A comparative review of performance and engagement in PISA 2003. www.oecd.org
7. UNHCR. <http://www.unhcr-budapest.org/poland>